

سرشناسه	احمدی، محمدعارف، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام‌پدیدآور	دادرسی منصفانه: در نظام عدالت کیفری افغانستان، اسناد بین‌المللی حقوق بشر و فقه حنفی / محمدعارف احمدی
مشخصات نشر	تهران: نشر میزان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	ص: ۵۷۶.
شابک	978-964-511-924-7
وضعیت فهرست‌نویسی	فیپا
موضوع	دادرسی عادلانه -- افغانستان
موضوع	Fair trial -- Afghanistan
موضوع	دادرسی عادلانه -- ایران Fair trial -- Iran
موضوع	رعایت تشریفات قانونی -- افغانستان
موضوع	Due process of law -- Afghanistan
موضوع	آیین دادرسی جزایی -- افغانستان
موضوع	Criminal procedure -- Afghanistan
موضوع	آیین دادرسی جزایی -- ایران
موضوع	حقوق تطبیقی - Comparative law
موضوع	فقه حنفی -- قرن ۱۴ -
موضوع	Islamic law, Hanafi -- 20 th cent.
رده‌بندی کنگره	KNF ۱۷۱۴/۳۳۹۶
رده‌بندی دیویی	۳۴۵/۴۱۱.۶۱۲
شماره کتابشناسی ملی	۲۸۰۰۰۳

هرگونه تکثیر (اعم از چاپ، کپی، فایل اینترنتی...) از این اثر بدون اخذ مجوز از ناشر خلاف قانون بوده و پیگرد قانونی دارد.
لطفاً در صورت مشاهده، موارد را به شماره‌های ذیل اطلاع دهید.

۱۱۲۵

نشر میزان

دادرسی منصفانه

دکتر محمدعارف احمدی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

شماره: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۹۲۴-۷

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از چهارراه سهروردی، خ کاووسی فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۴۹۱۳۱

فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخرآزی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۷۰

واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱

پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

۱۷.....	تعریف اصطلاحات رایج در حقوق افغانستان.....
۲۳.....	پیشگفتار.....
۲۷.....	مقدمه.....
۲۷.....	الف) درسی - صفحانه.....
۳۳.....	ب) نظام عدالت دینی.....
۳۵.....	بخش نخست مندرمانه ۲۵ن در پرتو معیارهای مربوط به دادرسی.....
۳۷.....	فصل نخست: معیارها و تضمین‌های مشترک میان امور مدنی و کیفری.....
۳۷.....	مبحث نخست: معیارها و تضمین‌های ساختاری.....
۳۷.....	گفتار اول: دادگاه قانونی.....
۳۷.....	بند یک: مفهوم و طبقه‌بندی.....
۳۸.....	الف) مفهوم.....
۴۱.....	ب) طبقه‌بندی.....
۴۶.....	بند دو: تأسیس دادگاه بر اساس قانون.....
۴۶.....	الف) مفهوم و ویژگی.....
۵۱.....	ب) اهداف.....
۵۳.....	گفتار دوم: دادگاه صالح.....
۵۳.....	بند یک: مفهوم صلاحیت.....
۵۷.....	بند دو: انواع صلاحیت.....
۵۷.....	الف) صلاحیت ذاتی.....
۶۱.....	ب) صلاحیت محلی.....

- ج) صلاحیت شخصی ۶۴
- گفتار سوم: دادگاه مستقل ۶۷
- بند یک: کلیات ۶۸
- الف) مفهوم استقلال قضایی ۶۸
- ب) مبانی استقلال قضایی ۷۰
- ج) پیشینه تاریخی استقلال قضایی ۷۲
- د) عوامل مخدوش کننده استقلال قضایی ۷۵
- بند دو: اشکال استقلال قضایی (استقلال نهادی و استقلال فردی) ۷۸
- الف) استقلال ساختاری ۷۸
۱. استقلال از نظر تأسیس ۷۸
- ۱.۱. قضاات ستره محکمه ۸۰
۲. قضاات محاکم عادی ۸۱
۲. استقلال اداری ۸۵
۳. استقلال مالی ۸۶
۴. استقلال در صلاحیت ۸۷
- ب) استقلال فردی (استقلال قضی) ۸۹
۱. استقلال در مرحله تعیین قضا ۹۰
- ۱-۱. شرایط و صفات قاضی ۹۰
- ۲-۱. آیین انتصاب قضاات ۹۲
۲. استقلال در انجام وظایف ۹۳
- ۱-۲. امنیت شغلی ۹۵
- ۲-۲. حقوق و امتیازات ۹۹
- ۳-۲. تحصیل و آموزش ۱۰۰
- گفتار چهارم: دادگاه بی طرف ۱۰۴
- بند یک: مفهوم ۱۰۴
- بند دو: معیارهای ارزیابی ۱۰۹
- الف) معیار ذهنی ۱۱۰
- ب) معیار نوعی ۱۱۲

فهرست مطالب □ ۷

۱۱۵	گفتار پنجم: حق تساوی در برابر قانون و دادگاه
۱۱۵	بند اول: حق تساوی در برابر قانون
۱۱۵	الف) مفهوم
۱۱۸	ب) اقتضانات و چالش‌ها
۱۲۰	بند دو: حق تساوی در برابر دادگاه
۱۲۱	الف) مفهوم و محدودیت‌ها
۱۲۷	ب) اقتضانات و چالش‌ها
۱۲۹	مبحث دوم: معارضا و تضمین‌های رفتاری (تضمین‌های مربوط به دادرسی)
۱۲۹	گفتار اول: رسیدگی منصفانه
۱۲۹	بند یک: مفهوم، سینه تاریخی و اهمیت
۱۳۰	الف) مفهوم
۱۳۲	ب) پیشینه تاریخی
۱۳۴	ج) اهمیت
۱۳۵	بند دو: عناصر و ارکان
۱۳۶	الف) اصل تساوی سلاح‌ها
۱۴۰	ب) اصل دادرسی توافقی
۱۴۴	گفتار دوم: رسیدگی علنی
۱۴۴	بند یک: مفهوم، پیشینه تاریخی و مبانی
۱۴۵	الف) مفهوم
۱۴۷	ب) پیشینه تاریخی
۱۵۰	ج) مبانی
۱۵۳	بند دو: اقتضانات و استثنای دادرسی علنی
۱۵۳	الف) مقتضیات
۱۵۵	ب) استثنای دادرسی علنی
۱۶۰	گفتار سوم: رسیدگی حضوری
۱۶۰	بند یک: حق حضور در دادگاه
۱۶۵	بند دو: محاکمه غیابی (استثنای دادرسی حضوری)
۱۶۹	گفتار چهارم: رسیدگی فوری

بند یک: مفهوم و اهداف ۱۷۰

الف) مفهوم ۱۷۰

ب) اهداف ۱۷۵

بند دو: تعیین مهلت دادرسی و معیار معقولانه بودن مدت رسیدگی ۱۷۷

الف) تعیین آغاز و پایان دادرسی ۱۷۷

ب) معیار ارزیابی مدت معقول ۱۷۹

گفتار پنجم: رسیدگی مستدل و مستند ۱۸۲

بند یک: مستدل و مستند بودن رأی و قرار ۱۸۲

بند دو: پیامدها و آثار ۱۸۵

فصل دوم: معیارها و تضمین‌های مختص امور کیفری ۱۸۷

مبحث نخست: معیارها و تضمین‌های ماهوی ۱۸۷

گفتار اول: اصل فوری‌شدگی ۱۸۸

بند یک: مفهوم، پیشینه تاریخی و اشکالات ۱۸۸

الف) مفهوم ۱۸۸

ب) پیشینه تاریخی ۱۹۵

ج) اشکالات ۲۰۳

بند دو: مبانی، کارکرد و آثار ۲۱۱

الف) مبانی ۲۱۱

۱. تأمین آزادی و امنیت شخصی ۲۱۱

۲. حمایت از دموکراسی و تفکیک قوا ۲۱۳

۳. تأمین مشروعیت و عدالت ۲۱۴

۴. تأمین اهداف حقوق کیفری ۲۱۵

ب) کارکرد ۲۱۶

۱. در تعیین جرایم و حالت خطرناک ۲۱۶

۲. در تعیین مجازات‌ها و اقدامات تأمینی ۲۱۷

ج) آثار و نتایج ۲۱۸

۱. صراحت و روشنی ۲۱۸

فهرست مطالب □ ۹

- ۲۲۱..... ۲. عطف بماسبق نشدن قوانین جزایی
- ۲۲۲..... ۳. تفسیر مضیق قوانین جزایی
- ۲۲۳..... ۴. منع قیاس در امور کیفری
- ۲۲۶..... ۵. شناسایی در قانون اساسی
- ۲۲۷..... ۶. منع مجازات خودسرانه
- ۲۲۷..... گفتار دوم: اصل عطف بماسبق نشدن
- ۲۲۸..... بنا یک: مفهوم و مبانی
- ۲۲۸..... الف (مفهوم
- ۲۳۰..... ب) میان
- ۲۳۲..... بند دو: قلمرو
- ۲۳۲..... الف) قوانین کیفری اهوی
- ۲۴۰..... ب) قوانین کیفری شکلی
- ۲۴۲..... مبحث دوم: معیارها و تضمین‌های مکرر
- ۲۴۳..... گفتار اول: اصل برائت یا فرض بی‌گناه
- ۲۴۳..... بند یک: مفهوم، پیشینه و مبانی
- ۲۴۳..... الف) مفهوم
- ۲۴۵..... ب) پیشینه تاریخی
- ۲۴۹..... ج) مبانی
- ۲۵۰..... بند دو: جایگاه و قلمرو
- ۲۵۰..... الف) جایگاه
- ۲۵۱..... ب) قلمرو
- ۲۵۳..... بند سه: آثار
- ۲۵۳..... الف) آثار ناظر بر مقامات قضایی
- ۲۵۴..... ۱. بار اثبات دلیل جرم
- ۲۵۷..... ۲. منع رفتار قهرآمیز و خشونت‌بار (شکنجه)
- ۲۵۸..... ۳. منع پیش داوری
- ۲۶۰..... ب) آثار ناظر بر حقوق دفاعی متهم
- ۲۶۱..... گفتار دوم: اصل منع محاکمه مجدد

- بند یک: مفهوم، مبانی و پیشینه ۲۶۱
- الف) مفهوم ۲۶۱
- ب) مبانی ۲۶۳
- ج) پیشینه ۲۶۶
- بند دو: قلمرو و شرایط اجرا ۲۶۹
- الف) قلمرو ۲۶۹
- ب) شرایط ۲۷۷
۱. شرایط مربوط به محاکمه نخست ۲۷۷
۲. شرایط مربوط به محاکمه دوم ۲۷۹
- ۲-۱. وحدت هدف (همان هدف) ۲۷۹
۱. ۲. وحدت اصحاب دعوا (همان شخص) ۲۸۰
۳. وحدت رفتار یا موضوع (همان رفتار) ۲۸۱

بخش دوم مفاد بودن در پرتو معیارهای مربوط به حقوق مظنون و

متهم ۲۸۳

- فصل نخست: معیارهای مربوط به تضمین آزادی و امنیت فردی ۲۸۶
- مبحث نخست: حق مصونیت در برابر بازداشت غیر قانونی و غیردسرانه ۲۸۶
- گفتار اول: اصل آزادی و امنیت شخصی ۲۸۶
- بند یک: آزادی و امنیت شخصی به عنوان یک اصل ۲۸۷
۱. مفهوم آزادی و امنیت شخصی ۲۸۸
۲. پیشینه تاریخی ۲۹۳
- بند دو: سلب آزادی به عنوان یک استثناء ۲۹۴
- الف) مفهوم سلب آزادی ۲۹۶
- ب) قانونی بودن سلب آزادی ۲۹۸
- ج) شیوه‌های قانونی سلب آزادی ۳۰۰
۱. سلب آزادی پس از اعلام محکومیت از سوی دادگاه ۳۰۱
۲. سلب آزادی توسط ضابطان قضایی (مرحله تحت نظر) ۳۰۵

فهرست مطالب □ ۱۱

۳. بازداشت موقت / احتیاطی ۳۱۰
۴. دستگیری و بازداشت شخصی که علیه او دادرسی استرداد در جریان است: ۳۱۸
- ۵- بازداشت پیشگیرانه / وقایوی ۳۱۹
- گفتار دوم: اصل منع سلب خودسرانه آزادی (بازداشت‌های خودسرانه و مصادیق آن) .. ۳۲۱
- بند یک: مفهوم ۳۲۱
- بند دو: مصادیق و علل ۳۳۰
- الف) اقسام و اشکال بازداشت خودسرانه ۳۳۱
- ب) دلایل بازداشت خودسرانه ۳۳۱
- مبحث دوم: تضمین‌های شکلی ناظر بر سلب آزادی و امنیت شخصی ۳۴۳
- گفتار اول: جزای اطلاع در دلایل دستگیری و اتهام وارده ۳۴۳
- بند یک: مفهوم، اسباب و قلمرو ۳۴۴
- الف) مفهوم ۳۴۴
- ب) اهداف ۳۴۶
- ج) قلمرو ۳۴۸
- بند دو: ویژگی‌ها ۳۴۹
۱. تفهیم اتهام باید سریع باشد ۳۴۹
۲. تفهیم اتهام باید دقیق و کامل باشد ۳۵۲
- گفتار دوم: حق حضور فوری نزد مقام قضایی ۳۵۴
- بند یک: مفهوم و اهداف ۳۵۵
- بند دو: عناصر و اجزاء ۳۵۹
۱. حضور فوری یا بلافاصله (طول مدت تحت نظر) ۳۵۹
۲. مقام صالح برای تصمیم‌گیری درباره آزادی یا بازداشت شخص بازداشت شده ۳۶۲
۳. رعایت حقوق مظنون حین رسیدگی به قانونی بودن بازداشت ۳۶۶
- گفتار سوم: حق اعتراض به قرار بازداشت ۳۶۶
- بند یک: مفهوم ۳۶۷
- بند دو: آیین رسیدگی به قانونی بودن دستگیری و بازداشت ۳۷۴
- بند سه: حق بازبینی مستمر و حق جبران خسارت ۳۷۹

- ۳۷۹..... الف) حق بازبینی مستمر بازداشت
- ۳۸۳..... ب) حق جبران خسارت
- گفتار چهارم: انسانی بودن شرایط بازداشت و رهایی از شکنجه و دیگر رفتارهای غیر انسانی
- ۳۸۵.....
- بند یک: حق مصونیت در برابر شکنجه و دیگر رفتارهای بی‌رحمانه، غیر انسانی و توهین‌آمیز
- ۳۸۶.....
- الف) مفهوم شناسی
- ۳۸۷.....
۱. تعریف
- ۳۸۷.....
۲. ویژگی‌ها و آثار
- ۳۹۳.....
- ب) مبانی، پیشینه‌ی تاریخی و مصادیق
- ۳۹۵.....
۱. مبانی
- ۳۹۵.....
۲. پیشینه تاریخی
- ۳۹۶.....
۳. برخی مصادیق
- ۳۹۸.....
- ج) ضمانت اجرای نفع شکنجه
- ۴۰۰.....
- بند دو: حق بهره‌مندی از انسانی بودن شرایط بازداشت و حبس
- ۴۰۳.....
- الف) محل بازداشت
- ۴۰۴.....
- ب) ثبت مشخصات افراد محروم از آزادی
- ۴۰۶.....
- ج) انسانی بودن شرایط بازداشت
- ۴۰۸.....
- د) حق دسترسی به خدمات و مراقبت‌های بهداشتی
- ۴۱۰.....
- گفتار پنجم: حق سکوت
- ۴۱۲.....
- بند یک: مفهوم
- ۴۱۳.....
- بند دو: استفاده از حق سکوت
- ۴۱۷.....

فصل دوم: معیارهای مربوط به تضمین برابری سلاح‌ها

- ۴۲۱..... مبحث نخست: تضمین‌های ناظر بر حق دفاع متهم
- ۴۲۱..... گفتار اول: حق دسترسی به اطلاعات
- ۴۲۱.....
- بند یک: حق تفهیم فوری و تفصیلی نوع و علل اتهام به زبان قابل فهم برای متهم
- ۴۲۱.....
- بند دو: حق آگاهی مظنون و متهم از حقوق خویش و حق اطلاع از محتوای پرونده
- ۴۲۳.....

فهرست مطالب □ ۱۳

- الف) حق مظنون و متهم بر آگاهی از حقوق خویش ۴۲۳
- ب) حق دسترسی به اطلاعات پرونده ۴۲۴
- گفتار دوم: حق دفاع از خود ۴۲۵
- بند یک: دفاع توسط خود شخص ۴۲۶
- بند دو: دفاع توسط وکیل مدافع ۴۳۰
- الف) وکیل انتخابی ۴۳۲
- ب) وکیل تسخیری ۴۳۷
- بند سه: حق ارتباط با وکیل و حق بر دفاع شایسته و مؤثر وکیل و منع ایراد فشار و تهدید وکیل ۴۴۱
- الف) حق داشتن ارتباط محرمانه با وکیل ۴۴۱
- ب) حق بر دفاع شایسته و مؤثر وکیل ۴۴۴
- ج) مصونیت وکیل مدافع در برابر تهدید و فشار ۴۴۸
- گفتار سوم: حق بهره‌مندی از زمان تسهیلات کافی برای تدارک دفاع ۴۴۹
- بند یک: زمان کافی ۴۵۰
- بند دو: تسهیلات کافی ۴۵۳
- الف) مفهوم ۴۵۳
- ب) عناصر تشکیل دهنده ۴۵۴
- گفتار چهارم: حق بهره‌مندی از خدمات مترجم ۴۵۹
- بند یک: ترجمه شفاهی ۴۵۹
- بند دو: ترجمه کتبی ۴۶۴
- گفتار پنجم: حقوق ناظر بر ادله اثبات ۴۶۶
- بند یک: حق احضار و پرسش از شهود دادستان ۴۶۶
- الف) شهود ناشناس ۴۷۰
- ب) شهادت بر شهادت و شهادت مکتوب (نامه‌ی قاضی به قاضی دیگر) ۴۷۴
- ج) شهودی که از افشای منابع اطلاعاتی خود سرباز می‌زنند ۴۷۶
- بند دو: حق احضار و استماع شهود متهم ۴۷۶
- مبحث دوم: تضمین‌های ناظر بر حمایت از متهم ۴۷۸
- گفتار اول: حق اعتراض نسبت به تصمیم دادگاه ۴۷۹

- بند یک: شیوه‌ی عادی اعتراض بر احکام (استیناف خواهی) ۴۷۹
- الف) کلیات ۴۸۰
۱. مفهوم ۴۸۰
۲. پیشینه تاریخی ۴۸۵
۳. مبانی و ماهیت ۴۸۷
۴. مخالفان و موافقان ۴۹۰
۵. آثار ۴۹۱
- ب) تصمیمات قابل پژوهش خواهی ۴۹۲
۱. پژوهش خواهی از تصمیم مقدماتی ۴۹۲
۲. پژوهش خواهی از حکم ۴۹۴
۳. پژوهش خواهی از مجازات ۴۹۵
- ج) مرجع پژوهش خواهی ۴۹۶
- بند دو: شیوه‌ی عادی اعتراض بر احکام (تجدید نظر / اعاده دادرسی) ۴۹۶
- الف) کلیات ۴۹۷
۱. مفهوم، مبانی و پیشینه تاریخی ۴۹۷
۲. ویژگی‌ها ۵۰۰
۳. جهات اعاده دادرسی ۵۰۱
- ب) فرایند رسیدگی ۵۰۳
۱. درخواست اعاده دادرسی ۵۰۳
۲. مرجع اعاده دادرسی ۵۰۴
۳. مهلت تقدیم درخواست ۵۰۴
۴. تشریفات رسیدگی ۵۰۵
۵. آثار ۵۰۵
- گفتار دوم: حق جبران خسارت ناشی از اشتباه قضایی ۵۰۶
- بند یک: مفهوم ۵۰۷
- بند دو: شرایط و شیوه‌ها ۵۱۱
- الف) شرایط ۵۱۱
- ب) شیوه‌ها ۵۱۲

فهرست مطالب □ ۱۵

- گفتار سوم: ضمانت اجرای نقض دادرسی منصفانه..... ۵۱۵
- بند یک: ضمانت اجرای کیفری و انتظامی ۵۱۵
- الف) حمایت‌های کیفری ۵۱۶
- ب) ضمانت اجرای انضباطی ۵۲۱
- بند دو: ضمانت اجرای غیر کیفری ۵۲۵

- نتیجه‌گیری و پیشنهادها ۵۲۹
- الف) در حوزه قانون‌گذاری ۵۳۶
- ب) در حوزه اجرایی و عملی ۵۴۰
- فهرست منابع و مآخذ ۵۴۳
- یک: فارسی ۵۴۳
- الف) کتاب‌ها ۵۴۳
- ب) مقاله‌ها ۵۴۶
- ج) پایان‌نامه‌ها ۵۴۸
- د) قوانین، فرمان‌های تقنینی و تبیین‌نامه‌ها (مقرره‌ها و مصوبه‌ها) ۵۴۸
- ه) متحدالمال‌ها (آرای وحدت رویه قضایی) ۵۵۳
- دو: عربی ۵۵۴
- الف) کتاب‌ها ۵۵۴
- ب) نرم‌افزارها ۵۵۵
- سه: انگلیسی ۵۵۵

پیشگفتار

به جرأت می‌توان ادعا کرد که نظام حقوقی افغانستان در ایران ناشناخته است. نه تنها اساتید و دانشجویان ایرانی، بلکه دانشجویان افغانستانی رشته حقوق نیز اطلاعات اندکی در مورد آن دارند. برای نمونه، خود نگارنده در دوره تحصیل در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد در این مملکت در مورد نظام حقوقی کشور خود از اساتید ایرانی و یا در کتاب‌های حقوقی چاپ شده در ایران دریافت نکرده است. مهم‌ترین دلیل این امر شاید مربوط به فقدان منابع کافی در مورد حقوق افغانستان در ایران باشد. از توسعه نیافتگی کشور که به صورت طبیعی تصور مدان یک نظام حقوقی مترقی را ایجاد و در نتیجه، انگیزه‌ی اساتید و دانشجویان ایرانی برآمده است و پژوهش تطبیقی را از بین می‌برد، می‌توان به عنوان دلیل دوم یاد کرد.

این در حالی است که قانون‌نویسی به شیوه مدرن در افغانستان همزمان و یا اندکی پس از ایران شروع گردید و این کشور دارای نظام حقوقی بسیار حرفه‌ای و مترقی است که به کمک ترک‌ها، عرب‌ها و فرانسویان از حقوق کشورهای عثمانی، روسی و فرانسه اقتباس شده و اساساً ریشه در فقه حنفی، حقوق غربی و عرف و آداب و رسوم مردمان این کشور دارد. امروزه نیز نظام حقوقی افغانستان به همکاری کشورهای غربی به سرعت در حال اصلاح و به روز شدن است، برای نمونه، قانون جزای جدید (۱۳۹۶) که از ۲۵ بهمن ماه سال جاری لازم‌الاجرا می‌گردد، در منطقه کم‌نظیر است. گذشته از این، پس از ایران، افغانستان تنها کشوری است که تقویم رسمی آن هجری شمسی و زبان حقوقی آن زبان فارسی است. به همین جهت، اولین متون قانونی که با تدوین قواعد و مقررات حقوقی فقه حنفی در مجموعه‌های مدون آغاز گردید، همه به زبان فارسی نوشته شده‌اند. برای مثال، کتاب «اساس القضاة» که در ۱۸۸۵ م. در آیین دادرسی و اخلاق قضایی توسط یک عالم دینی پشتو زبان به رشته تحریر در آمد و جزء قوانین رسمی کشور محسوب می‌شد، بر خلاف عنوان آن، به زبان فارسی است. پس از آن، کتاب «تمسک القضاة الامانیة» که در

۱۳۴۰ ق. در مورد مقررات حدود، قصاص و دیات در فقه حنفی به رشته تحریر درآمد و بخشی از قوانین رسمی کشور به حساب می‌آمد، نیز به همین زبان است. بنابراین، زبان حقوقی افغانستان زبان فارسی است، چرا که از جمله به اعتراف نویسنده کتاب اخیر که خود یک پشتو زبان است، «زبان فارسی محاوره (گوش) اکثر ممالک محروسه افغانستان است». به همین دلیل، تا مدت‌ها، قوانین تنها به زبان فارسی تدوین می‌شدند، ولی از اوایل دهه ۲۰ شمسی زبان پشتون نیز آهسته آهسته به متون قانونی راه یافت و قوانین به هر دو زبان به چاپ می‌رسیدند. با وجود این، زبان فارسی زبان اصلی قانون بود. به همین خاطر ستون راست صفحه‌ی کتاب قانون را به خود اختصاص می‌داد و ستون سمت چپ مربوط به زبان پشتو بود. اما از دهه ۴۰ به بعد و متأثر از نگرش‌های سیاسی، جی این دو زبان در متون قانونی عوض شد و همین‌طور برخی اصطلاحات پشتو از قبیل سارنوال، سارنوالی، لوی سارنوال، ستره محکمه، جایگزین معادل فارسی آن‌ها گردید. صرف نظر از این اصطلاحات که می‌توان گفت اکنون بخشی از ادبیات حقوقی ما را تشکیل می‌دهند و به همین خاطر در این پژوهش از معادل فارسی آن‌ها استفاده نشده است، زبان فارسی همچنان زبان رسمی حقوقی افغانستان است و پژوهش در این حوزه بدون تسلط بر آن ممکن نیست. بنابراین، در مت افغانستان باید زبان حقوقی کشور را به عنوان میراث مشترک شهروندان این سرزمین و یک انتخار ملی حفظ و تقویت کند و دامن آن را به جنجال‌ها و مناقشات دامنه‌دار سیاسی نیالاید.

با توجه به مطالب فوق، مطالعه تطبیقی نظام حقوقی افغانستان و ایران توسط اساتید و دانشجویان ایرانی و استفاده از نتایج حاصله در هر دو کشور هم‌آهنگ است و هم ضروری. زیرا، صرف نظر از زبان حقوقی مشترک و همسایه بودن دو کشور تاکنون میان آن‌ها چندین موافقتنامه حقوقی نیز به تصویب رسیده است. مضاف بر این، تبادل قابل توجهی از دانشجویان دانشکده‌های حقوق دانشگاه‌های ایران را دانشجویان افغانستانی تشکیل می‌دهند و لذا اشاره به حقوق افغانستان و مقایسه‌ی آن با حقوق ایران هم بر جذابیت درس می‌افزاید و هم به نتایج حقوقی خوبی منجر خواهد شد. چرا که بر خلاف ایران که نظام حقوقی آن متأثر از فقه جعفری است، نظام حقوقی افغانستان اساساً از فقه حنفی منشأ می‌گیرد. علاوه بر این، این دو کشور همسایه در اقتباس حقوق غربی راه یکسانی را نه پیموده و به یک سطح آن را وارد نظام حقوق خود نکرده‌اند. در حالی که نظام عدالت رسمی در ایران با مشکل جدی مواجه نگردید، مردم افغانستان به دلایل جامعه شناختی

متفاوت، از آن استقبال چندانی نکردند و تا هنوز نیز در برخی نقاط روستایی کشور در برابر آن مقاومت می‌کنند.

با این همه، آنچه فهم نظام حقوقی افغانستان را به خصوص برای غیر بومیان دشوار می‌سازد، عبارت است از برخی واژه‌های نامأنوس پشتو که در فهرست اصطلاحات به برخی از آن‌ها اشاره شد و همین‌طور وجود برخی اصطلاحات مربوط به زبان عربی از قبیل محکوم‌بها، معروض علیهم، مُقَرَّون، حاضرین و غیره که بیشتر در اسناد و متون قضایی محاکم مشاهده می‌شوند. در حالی که دادرسی منصفانه اقتضاء دارد که قانون و رویه قضایی باید به زبان ساده و قابل فهم ترتیب گردند تا در دسترس شهروندان و برای آن‌ها قابل فهم باشند.

اثر حاضر که حاصل بی‌اعت علمی اندک نگارنده و در حد امکان از مشکلات فوق به دور است، گام کوچکی در به فی نظام عدالت کیفری افغانستان به حساب می‌آید که اینک در دسترس جامعه علمی قرار می‌گیرد. بدیهی است این اثر همانند هر اثر علمی دیگر، خالی از عیب و نقص نخواهد بود، اما نگارنده از هر گونه نقد عالمانه اهل فن و اساتید و دانشجویان محترم استقبال کرده و آن را به دلباختگان می‌پذیرد.

در پایان از نظرات علمی و راهنمایی‌های عالمانه اساتید بزرگوار جناب آقای دکتر علی خالقی، جناب آقای دکتر غلامحسین الهام و جناب آقای دکتر محمد مهدی ساقیان و همین‌طور از استاد محترم جناب آقای دکتر عباس شیری، مدیر محترم بنیاد حقوقی میزان که این اثر را شایسته چاپ دیدند و از این بابت متحمل زحمت شدند، سپاس و قدردانی را دارم.

محمد عارف احمدی